

По уголовным делам о преступлениях, предусмотренных ст. 380 Уголовного кодекса Республики Казахстан, предварительное следствие производится органами внутренних дел, национальной безопасности или финансовой полиции, возбудившим уголовное дело.

Оперативно-розыскная и иная деятельность в целях выявления, раскрытия, пресечения и предупреждения преступлений, связанных с коррупцией, а также применения в установленном законом порядке специальных мер финансового контроля в целях недопущения легализации противоправно нажитых денежных средств и иного имущества, должны осуществляться в строгом соответствии с Законом Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности» от 15 сентября 1994 года.

Литература

1. Турисбеков З., Джандосова Ж., Тагатова А., Шиликбаева Н. Административные барьеры как источник коррупционных правонарушений в сфере госслужбы. – Алматы, 2007. – 120 с.
2. Обобщение судебной практики по коррупционным преступлениям за 2009 г. – Астана: Верховный суд РК, 2010.
3. Борчашвили И. Ш. Коррупционные преступления: закон, теория и практика. Монография. – Алматы: Жеті жарғы, 2009.
4. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части / Под общ. ред. И. Ш. Борчашвили. Изд. 2-е. – Алматы: Жеті жарғы, 2007. – 992 с.
5. Уголовный кодекс Республики Казахстан. – Алматы: Издательство «Норма-К», 2011. – 176 с.

Терроризммен күрестегі халықаралық ынтымақтастық: маңызы, іске асыру тетіктері

Мұрат Л.

Аңдатпа

Ғылыми мақалада, терроризммен күрестегі халықаралық ынтымақтастықтың мәні мен маңызы қарастырылған.

Аннотация

В научной статье рассмотрены значение и сущность международного сотрудничества по борьбе с терроризмом.

Abstract

This article is devoted to issues for the significance and the main point of the international cooperation in the struggle against terrorism.

Қазіргі таңда дүниежүзілік қоғамдастық терроризмнің қаншалықты қатерлі екендігіне, оның зұлымдық істерінде шек болмайтындығына көз жеткізді. Терроризм адамға деген аяушылық сезімнен жұрдай, ол қоғамда қалыптасқан заң нормаларын, халықаралық құқықты мойындамайды, мемлекеттік шекаралар оны тоқтата алмайды. Терроризм айдаһары қашан да болған және өз қарсыластарына ұдайы арамзалықпен соққы беріп отырған. Алайда дәл қазіргі кездегідей ашық та ауқымды болып көрген емес.

Адамдар тарихында терроризм жүздеген, мыңдаған жылдар бойы орын алып келеді. Оның адам айтқысыз күшейген кезі ХХ ғасыр болды. Бұл ғасырда террордың неше алуан түрлері орын алды. Өздерінің саяси мақсатына жетудің ең жаңа түрлері мен қаруланып жасақталған қазіргі терроризмді негізгі үш топқа бөлуге болады [1, 3-б.].

Біріншісі – халықаралық терроризм.

Оның мемлекеттік немесе географиялық шекарасы жоқ. Бұндай топтар әлемнің кез келген нүктесінде қызмет ете алады. Өздерінің өкілдерін, жақтастарын қажет деп тапқан мем-

лекетке орналастырып терроршылар кадрларын мұқият тексеруден өткізеді, психологиялық дайындықтар өткізуде террористік актілерді ұйымдастырудың бай әдіс-тәсілдерін үйретеді.

Екіншісі – ішкі саяси терроризм. Ішкі саяси терроризм ең алдымен басқарушы элитаның жүргізіп отырған ресми мемлекеттік саясатына келіспеушіліктен, соған қарсылық ретінде туады. Ішкі терроризм басқарушы биліктің әділетсіз әлеуметтік экономикалық саясатына жауап ретінде жүзеге асырылады. Оның мақсаты – өз тобының саяси, әлеуметтік, экономикалық мүдделерін іске асыру.

Үшіншісі – қылмыстық терроризм. Террористер өздерінің жеке бастарының қамы үшін немесе азғана тұйық топтың талабы үшін террористік әрекеттерге барады. Мұндай қылмыстар ұшақтарды, автобустарды, магазиндерді басып алу арқылы адамдарды кепілдікке алу-ды көздейді. Олар кепілдерді қалқан ете отырып, ірі сомадағы ақша талап етуі, сондай-ақ өздерінің түрмеде қамауда жатқан содырларын, сыбайластарын бостандыққа шығару талаптарын қояды. Қылмыстық терроризмнің басты ерекшелігі олардың биліктің орнынан кетуін талап етуі, саяси мақсаттар мен талаптар қоймауы.

Дегенмен, біз халықаралық терроризм және сепаратизм дегеніміз бар болғаны адамзаттың жасырын дертінің сыртқы көрінісі ғана екенін барынша айқын сезінуге тиіспіз. Сондай-ақ бұл дерт жеке-жеке емдеуге көнбейді, ол барша елдер мен қауымдастықтардың ұжымдық жұмылуын қажет етеді. Ол аз болса, бұл дерт біреулерден белгілі дәрежеде құрбандықты, келесілерден ерікті ынтымақтастық пен татуластықты талап етеді. Тек «байлар» мен «кедейлер» әлемінің арасында екі жақты мәмілеге қол жеткенде ғана, тек шектен тыс өндіріс бәріне де зардабын тигізіп отырған «бүлікші» табиғаттың тілін тапқанда ғана, тек агрессия мен қарулы шиеленістің түпкі себебін ұжымдық күшпен аластағанда ғана, біз жағымды жаһандану мен терроризмнің түп-тамырын жою туралы сөз қозғай аламыз.

Терроризмнің қоғамға қауіпті басқа кеселдерден ерекшелігі сол – оның кесірінен ештеңеден бейхабар бейбіт халықтың зардап шегуі, сондай-ақ бұл лаңды алдын ала болжау мүмкіндігінің өте аздығы. Қазіргі таңда ең құқықтық, ең демократиялық деген елдердің өзінде, көпшілік, рухани және мәдени орындарда адам жаны түршігерлік террористік актілердің орын алуы осыны айғақтайды.

Айталық 70 жылдары террористік актілердің 80 %-ы меншікке, ал 20 %-ы адамдарға қарсы бағытталған болса, 80 жылдары бұл көрсеткіш теңбе-тең, ал 90 жылдары адамдар 70 % жағдайда терроризм объектісі болды [2].

Сонымен қатар бүгінгі таңдағы терроризмнің қоғамға қауіптілігінің тағы бір қыры – оның аса көп мөлшерде материалдық шығындарға душар ететіндігінде, тіпті тұтас бір мемлекеттің экономикасын тұралатуға қауқары жететіндігінде. Мысалы, осыдан біраз бұрын Египеттегі туристерге шабуыл жасаған террористер елдегі ең маңызды саланың бірі туризмді бірнеше айлар бойына «қаңтарып» қойды.

Қазіргі таңда терроризмнің аса өзекті мәселеге айналып отырғандығының тағы бір себебі – ұлттар мен діндер арасындағы қырғи-қабақтық салдары деп айтуға болады. Терроризммен күрестің тұтас бір мемлекеттер арасындағы қақтығыс өртінің тұтануына әкеліп соқтыруы, әлемдегі бейбітшілік пен тұрақтылықтың кепілі ретінде саналып келген БҰҰ секілді беделді ұйымдардың әлсіздік танытуы, мәселеге саяси, діни, ұлттық астар беру терроризм проблемасының қаншалықты өзекті болып отырғандығын тағы бір айғақтайды десек артық айтқандық емес.

Сондай-ақ терроризм мәселесіндегі, оның белгілері мен онымен күресу жолдарын айқындаудағы әлем мемлекеттерінің арасындағы бірауыздылықтың болмауы, біреудің «терроршы» дегендерін біреулер «қаһарман, еркіндік күрескері» ретінде қабылдауы «терроризм» деген жалғыз сөздің астарына талай мәселені бұғып жатқандығынан хабардар етсе керек.

Терроризм – бұл қазіргі кезде бүкіл дүние жүзін алаңдатып отырған ең қауіпті, ең күрделі, сондай-ақ аса жоғарғы қарқынмен өршіп келе жатқан қоғамдық қауіпті құбылыс болып отыр.

Терроризм тақырыбына байланысты айтпас бұрын терроризм дегеніміз не, қазіргі ғылымдар жүйесінде оған қандай анықтамалар берілген деген мәселелерге тоқталуымыз керек деп ойлаймыз. Терроризмнің, террористік әрекеттердің орын алуы адамдардың жаппай құрбан болуына, материалдық және рухани құндылықтардың бұзылуына немесе жойылуына әкеліп соқтырады, сондай-ақ әлеуметтік және ұлттық топтардың арасында бітіспес жанжалдарды тұтандырады, тіпті кей жағдайда терроризмді тыю үшін көптеген жылдар бойы күш жұмсауға тура келеді [3, 13–15-бб.].

Қазіргі кезде террористік деп неше түрлі жан түршігерлік жарылыстар мен басқа да әрекеттердің күшейгені сонша, ол бір мемлекеттің проблемасы болудан қалып халықаралық сипатқа ие бола бастады. Терроризм кейбір топтар мен ұйымдардың мемлекеттік басқару органдары мен тұрғындарды үрейлендіруінің, өздерінің саяси, ұлттық, діни, субъективтік тағы басқа проблемаларын шешудің ең қауіпті жолына айналғанын ашық айтуымыз керек. Терроризм бүгінгі таңда адамзат қоғамы үшін экологиялық қауіпсіздік, адамзат қауіпсіздігі сияқты ғаламдық проблемалардың біріне айналды. Сондықтан да терроризм проблемасын шешу адамзат қауіпсіздігі үшін қажетті шара. Терроризмнің ұғымын беру, онымен күресудің халықаралық құқықтық негізін орнату, терроризмнің алдын алуға байланысты сақтандырушылық, жедел іздестіру және басқа да сұрақтарды шешу бүгінгі күнгі өзекті мәселе болып саналуы тиіс.

Статистикалық деректерге талдау жасау бүкіл дүние жүзінде терроризмнің түрі мен нысандары санының өсуін көрсетіп отыр. Өткен ғасырдың 60–80 жылдарының өзінде терроризм әлемнің түрлі елдерінде кең етек ала бастады. «Интернационал секюрити ревью» журналының мәліметтері бойынша 1970–1978 жылдары 5534 террорлық акт тіркелген. Американдық «Джорнел оф энд дипломси» журналының мәліметтері бойынша 1981 жылы 125 террористік топтармен 2700 террорлық акт жасалған және бұл әлемнің 50 мемлекетін қамтыған. 1985 жылғы деректер бойынша мұндай актілер 1981 жылға қарағанда 15 % артқан. Егер 1980 жылдардың басынан терроризм оқиғаларының саны орта есеппен жылына 500 болса, осы журналдың мәліметтері бойынша 1984 жылы бұл сан 700-ге дейін, 1985 жылы 800-ге дейін артқан (80 % өскен).

Американың терроризм бойынша жыл сайынғы шолуында бұл тенденцияның аздап болса жалғаса түскені жөнінде айтылады. 1987 жылы 832 теракт, 1989 жылы – 856 және т.б. Терроризм оқиғаларының саны, әсіресе, КСРО және социалистік лагерь тарағаннан кейін арта түсті. 1995–1997 жылдары террористік актілер анағұрлым қатал және көбінесе бейбіт тұрғындарға бағытталды. Қылмыстық топтардың ұйымдасу деңгейі, қарулануы, өзара байланыстары арта түсті [4].

1996–1998 жылдары терактілердің саны азайғанымен халықаралық терроризм құрбандарының саны арта түсті. Айталық, 1996 жылы халықаралық террористік актілердің саны қысқарғанымен, құрбан болғандардың саны 1995 жылмен салыстырғанда 177-ден 300 адамға дейін көбейді. 1996 жылы террористердің қолынан 2652 адам жараланды. Шри-Ланкада болған бір жарылыстың өзінен ғана 90 адам қайтыс болып, 1400 адам әр түрлі дәрежедегі жарақат алды.

Дүние жүзінде 2001 жылдың соңы мен 2002 жылдың бірінші жартысында болған процестердің қарапайым ғана талдауы террористік белсенділіктің өсе түскенін көрсетеді. Тек қана 2002 жылдың 8 айында 390 теракт болған, мұның өзі 2001 жылы тіркелгеннен онның бір бөлігіне көп. Тек 2002 жылдың 8 айында ғана 4776 адам қаза тапты, мұның өзі 2001 жыл бойғы көрсеткіштен көп еді.

Біреулер терроризмді әлеуметтік құбылыс деп санаса, келесілері оған мүлде қарама-қарсы пікір салмақтайды. Яғни бүгінгі күнге дейін «терроризм» ұғымына қатысты ортақ пікір қалыптасқан жоқ. Бұның өзі бұл мәселенің қаншалықты күрделі екендігін айғақтайды. Дегенмен көп жағдайда терроризмге қоғамға қауіпті жағымсыз әлеуметтік құбылыс ретін-

де баға беріледі. Ал криминология ғылымы тұрғысынан түсіндірер болсақ, терроризм – бұл қылмыстылықтың айрықша түрі. Өйткені криминология ғылымы бойынша қылмыстылық бұл белгілі бір уақыт кезеңі аралығында, белгілі бір мемлекетте (өңірде) жасалған қылмыстардың жүйесін білдіретін, тарихи өзгеріп отыратын әлеуметтік және қылмыстық-құқықтық құбылыс болып табылады.

Енді біз терроризмнің анықтамасына қатысты әр түрлі ой-пікірлерге талдау жасай отыра бұл мәселеге қатысты өз тұжырымдарымызды ұсынсақ. «Террор (terror)» сөзі латын тілінен аударғанда қорқыныш, үрей деген мағына береді. Американдық авторлар К. Салимов мен С. Малиссон мынадай анықтама ұсынады: «Террор дегеніміз – бұқара немесе саяси мақсатқа жету үшін күш көрсету мен қорқытуды жүйелі түрде пайдалану болып табылады». БҰҰ Бас Ассамблеясының Комитетінде 1976 жылы «терроризм» ұғымына анықтама беруге талпыныс жасалды. Р. Аронның пікірі бойынша күш көрсету актісі, егер оның психологиялық эффекті оның нақты нәтижесіне кері пропорционал болған жағдайда террористік деп саналады. Э. Аре-гач болса терроризм жалпықылмыстық қылмыстардың бір нысаны болып табылады, қоғамда үрей мен ретсіздік тудыру, қоғамдық тәртіпті бұзу мақсатында жасалады деген анықтама берді.

В. И. Дальдың түсіндірме сөздігінде терроризм өлтіремін, жазалаймын, зорлық жасаймын деп қорқыту мағынасында берілген. «Терроризм» сөзіне В. И. Дальдың берген түсіндірмесі қазіргі кездегі «террорлық акт жасау» түсінігіне жақынырақ келетін сияқты. Ал С. И. Ожегов мынадай мәселені нақтылайды: террор – бұл саяси қарсыласқа қарсы дене күшін көрсету, бұл күш көрсету өлтіруге дейін баруы мүмкін. Мұндай нақтылау терроризмнің ұғымын өте тар мағынада түсіндіреді деп ойлаймыз. Өйткені терроризм тек саяси қарсыласқа қарсы қолданылмайтыны және бүгінгі терроризмнің тамыры тереңде жатқаны баршаға аян.

Шетелдік сөздер сөздігінде террор қарсыласының көзін жоюға дейін баратын күш қолдану деп анықталған. Террор қорқыту, үрейлендіру, қуғындау ретінде түсіндіріледі. Ал террорист – бұл террорлық актіні жасауға қатысушы деп берілген. Біздің ойымызша И. В. Даль, И. В. Лехин берген түсініктер неғұрлым толық әрі түсінікті, ал С. И. Ожеговтың пікірі саясаттандырылған.

Ал енді «халықаралық терроризм», «халықаралық сипаттағы террорлық акт», «мемлекеттік терроризм» ұғымдары әлі күнге дейін бір жүйеге келмей талас тудыруда. Осы ұғымдарға әр мемлекеттің авторлары ұсынған анықтамаларға талдау жасап көрелік.

Батыстық авторлар «халықаралық терроризм» ұғымына көптеген анықтамалар берген. Айталық, «Халықаралық қылмыстық құқық бойынша трактатта» терроризм адамзаттың қауіпсіздігі мен тыныштығына қауіп төндіретін, адами құндылықтарды таптап, адамның қадір-қасиетіне зиян келтіретін халықаралық қылмыс болып табылады деп атап өтілген. Сонымен бірге терроризм мемлекеттің саяси және мемлекеттік құрылысына, аумақтық тұтастығына қауіп төндіреді, адамдардың қайтыс болуы мен жарақат алуына, материалдық шығындарға әкеліп соқтырады.

Ю. Динстейннің пікірі бойынша (Израиль) халықаралық терроризмнің мәні мүлдем бейтарап адамдарға бағытталған күш көрсету түріндегі іс-әрекеттер. Сонымен қатар ол «ішкі мемлекеттік терроризм» (саяси, қылмыстық) және «халықаралық терроризм» ұғымдарының арасына шек қоюға ұмтылыс жасайды. С. Аграваланың (Үндістан) пікірі бойынша «халықаралық терроризмнің» қажетті элементтері мыналар: күш көрсетіп немесе күш қолданамын деп қорқыту, бұл қорқытулардың кінәсіз адамдарға жалпы тұрғындарға қауіп төндіруі және қылмыстың халықаралық сипаты.

М. Тамкоч (АҚШ) кез келген терроризм саяси мақсатты көздейді деген пікірді жоққа шығара отырып, былай деп жазады: «Терроризм адам өміріне және қоғамдағы тәртіпті құртуға бағытталған... Терроризмде ешқандай саяси мақсат жоқ. Бұл тағылықтың аса қатерлі нысаны». Алайда ол өз сөзіне өзі қарсы келіп былай дейді: «Терроризм, егер ол «әлемді билеу»

үшін большевиктік революциялық контексте қаралатын болса ғана саяси мәнге ие болады». Әрине, бұл пікірмен келісу қиын. Өйткені, саяси терроризмді мұндай тар шеңберде түсіндіру саяси терроризмнің бір түрі ұлттық терроризмді қамтуға мүмкіндік бермесі анық. Халықаралық ұлттық терроризмнің айқын көрінісіне мына мысал дәлел бола алады: 1920 жылдары Парижде өз көлігінде түрік дипломаты өлтірілді, бұл оқиғадан тура 48 сағат өткеннен кейін Венада оның әріптесі өлтірілді. Армян террористері жүзеге асырған бұл оқиғалар ұлттық сипаттағы террорлық актілердің басы болды. Содан бері 21 түрік дипломаты өлтірілді [4].

Халықаралық терроризмнің саяси сипаты 1972 жылы Қылмыстық ғылымдардың дамуы институты ұйымдастырған халықаралық терроризм және саяси қылмыстар туралы III халықаралық симпозиумының қорытынды құжатында атап өтілген болатын. Бұл құжатта халықаралық қоғамдастық терроризмнің бірыңғай анықтамасын бере алмай отырғандығы, бірақ мынадай анықтама беруге тырысқандығы жөнінде айтылған: терроризм – террористік күш көрсету стратегиясын ұстанған, халықаралық қатынастарды қозғайтын немесе халықаралық қорғаудағы объектіге қарсы бағытталған жеке адам немесе топтың мақсатты іс-әрекеті. Анықтамаға берген түсіндірмеде террористік актінің мақсаты саяси, әлеуметтік, экономикалық құрылымдарды өзгерту немесе сақтап қалу, аумақтың құқықтық мәртебесін өзгерту болып табылатындығы жөнінде атап өтілген.

Осы жиыннан бері 30 жыл уақыт өтсе де халықаралық терроризм анықтамасының мәселесі әлі күнге дейін бір арнаға түскен жоқ. Халықаралық терроризмді кеңестік ғалымдар да зерттеген. Бірақ объективтік факторларға байланысты мұндай терроризмнің анықтамасын беру біржақты сипат алғанын атап өткен орынды. Мысалы, халықаралық қылмыстарды зерттеген бірінші кеңестік ғалым А. Н. Трайнин бұл ұғымды нақтыламайды, тек терроризмнің алдын-алу және жолын кесу туралы 1937 жылғы Конвенцияға сілтеме жасайды. Д. Б. Левин халықаралық терроризмге халықаралық шиеленісті күшейту, саяси және әскери қақтығыстарды тұтандыру мақсатында шетел мемлекетінің дипломаттарын, саяси қайраткерлерін өлтіру ретінде анықтама береді.

Қазіргі терроршы топтардың бір үстемдігі – олардың кез келген уақытта және қай жерде болсын қимыл жасай алатындығы. Сондықтан кез келген адам террорлық шабуылдың құрбаны болуы мүмкін. Террористердің жоспарлары туралы мәлімет жинау өте қиын. Өте қатал тәртіппен тәрбиеленген және қоғамға «қайтарылуы» көп жағдайда мүмкін емес жанкештілер сыр бермейді. Бұл террордың үрей салғыш құралы, ықпал ету айласы. Террорды тек сыртқы күштер ұйымдастырады деу бекершілік. Өйткені террор өмір сүретін ортасы болмаса жан сақтай алмайды. Ол ылғи да әлеуметтік ауруы асқынған қоғамдарды, ауыз бірлігі жоқ елдерді және өздерінің әл-ауқатына өте наразы адамдарды іздейді де тұрады. Террордың дамуы мен таралуындағы сыртқы факторлардың әсерін әрине жоққа шығаруға болмайды.

Терроризм – дүйім жұртты үрейлендіру, қоғам мен тұлғалардың психологиясына соққы беру және жасалған амалдар арқылы адамдардың зәресін ұшыру. Бұл күнделікті өмірімізге енген және өте жиі қолданылатын сөзге айналды. Әйтсе де қанша жиі қолданылғанымен бұл сөздің мағынасы бойынша әлі де ұйғарым жоқ. Бүгінге дейін сала мамандары мен филологтар қанша ұмтылса да, террорға ортақ түсінік бере алмай келеді. Халықаралық конференциялар мен жиналыстардан да нәтиже шықпай жатыр. Өйткені біреудің «терроршы» дегенін, екіншісі «қаһарман» яки «еркіндік күрескері» деп атауда.

Әдебиет

1. Дремин В. Н. Террористическая деятельность организованных преступных групп // Весты Феми-ды. – 1998. – № 2. – С. 11.
2. Сартаева Н. А. Опрос в криминологическом исследовании. – Астана, 2010.
3. Салимов К. Н. Современные проблемы терроризма. – М.: Издательство «Щит-М», 1999.
4. Эдмонд Ф. Терроризм остается глобальной проблемой. – М., 1995.